

Media aandacht maakt het verschil: invloeden van mediatisering op het beleid in Gouda¹

Iris Korthagen²

In deze casestudy brengen we de invloed van mediatisering op lokaal beleid in kaart. We bekijken in hoeverre de framing in de mediahype van invloed is op de genomen beleidsbeslissingen. Na een mediahype in 2008 over overlastgevende jeugd in het Goudse Oosterwei schrijft de gemeente een nieuw beleidsplan. Voorafgaand hebben gedramatiseerde verhalen van journalisten en stevige sound bites van politici een zeer negatief beeld van de situatie geschetst. Het gemeentelijk beleidsplan stelt een nieuwe hardere aanpak van de onveiligheidsproblematiek voor, aansluitend bij die beeldvorming. Gouda werft daarmee aanzienlijke geldelijke middelen van het Rijk.

We constateren dat de medialogica – een centraal concept binnen de literatuur over mediatisering – van grote verklarende waarde is voor het verloop van het publiek debat en de framing van de gebeurtenissen. Op Rijksniveau en op gemeentelijk niveau zijn beleidsbeslissingen genomen op basis van de gedramatiseerde gebeurtenissen.

Trefwoorden:

Media, mediatisering, mediahype, medialogica, lokaal beleid, framing

Over de auteur:

I.A. Korthagen M.Sc. is als promovenda werkzaam bij de opleiding bestuurskunde van de Erasmus Universiteit Rotterdam³: korthagen@fsw.eur.nl.

¹ Dit artikel is verschenen in *Bestuurswetenschappen*, 2011, 5

² De auteur wil de twee reviewers bedanken voor hun waardevolle commentaar op de eerdere versie. Daarnaast bedankt zij Erik Hans Klijn voor zijn feedback op verschillende versies van dit artikel en Karin Geuijen en Mirko Noordergraaf voor belangrijke aanwijzingen ten aanzien van het onderzoek.

³ Dit artikel is geschreven in het kader van het door NWO gefinancierd project “Complexe besluitvorming in de drama democratie”, projectnummer 3010042005.

1. Inleiding

In alle hevigheid trok in september 2008 het lokale, regionale, nationale en zelfs internationale medialandschap naar Gouda. Er is op dat moment een buslijn omgeleid, naar aanleiding van een beroving gepleegd door een man van dertig in de Goudse wijk Goverwelle. In de mediahype wordt het nieuws over de beroving in Goverwelle snel gevolgd door berichten over overlast in Oosterwei – een aan de wijk Goverwelle grenzende buurt –, veroorzaakt door Nederlands-Marokkaanse jeugd. In verschillende media wordt gesproken over ‘(straat)terrorisme’. Zo kopt het NRC Handelsblad van 15 september 2008: *“Agressie keihard aanpakken werkt 'voortreffelijk'; Busbedrijf Connexxion mijdt ritten in Goudse wijk als signaal tegen jongeren die chauffeurs terroriseren.”* Door de vele cameraploegen en journalisten loopt de spanning op in de buurt. De cameraman en verslaggeefster van EenVandaag worden op 17 september bedreigd. Bij de arrestatie van de betreffende jongeren ontstaat er een klein opstootje, De Telegraaf zet vervolgens de kreet *“Reljeugd is de baas op straat”* op de voorpagina. Politici geven commentaar op de kwestie. Zo geeft Geert Wilders (PVV) zelfs aan het leger naar Oosterwei te willen sturen; Laetitia Griffith (VVD) verwijt toenmalig minister Ter Horst op hoge toon: *“Terwijl het land in brand staat, faciliteert u alleen maar.”*

Anderhalve maand na de bewuste beroving is niet alleen een enorme stroom mediaberichten het resultaat, er is ook een spoeddebat in de Tweede Kamer over de situatie gehouden. Bovendien heeft de gemeente een nieuw beleidsplan geformuleerd en zij bleek daarmee in staat extra geldelijke middelen te werven vanuit verschillende ministeries. Hoewel Gouda al decennia kampt met problematiek rondom Marokkaanse jeugd zijn pas na de mediahype extra middelen vanuit het Rijk verworven om de problemen aan te pakken. Maakt de media-aandacht het verschil?

In de politieke wetenschappen, communicatie- en mediastudies wordt veel beweerd over invloeden van media op de samenleving. Zo wordt betoogd dat we te maken hebben met een *mediatisering van de samenleving*; media en de logica van media zouden in toenemende mate van invloed zijn op onze maatschappij (Hajer, 2009; Hjarvard, 2008; Mazzoleni & Schulz, 1999; Schillemans, 2010; Strömbäck & Esser, 2009). Naar de term mediatisering wordt echter vaker gerefereerd dan dat het uitgangspunt vormt voor empirisch onderzoek (Strömbäck & Dimitrova, 2011). Bovendien gaat het vaak om meer macro-sociologisch onderzoek, terwijl we in deze studie een concrete casus onder de loep nemen. Hierbij vertrekken we vanuit een bestuurskundig perspectief: we bekijken de relatie tussen media en (lokaal) beleid, een relatie

waar nog weinig empirisch bewijs voor is (Brants, 2002; Kepplinger, 2007; van Gestel, 2006). Daarenboven is in bestaand onderzoek naar deze invloedsrelatie de rol van medialogica niet meegenomen. In Gouda zijn er na de mediahype in 2008 belangrijke beleidswijzigingen doorgevoerd. Daarmee hebben we een interessante casus in handen om te bekijken welke rol media en hun logica daarin hebben gespeeld.

In de analyse laten we ons leiden door het proces van betekenisgeving: de framing van de gebeurtenissen. In de framing worden een probleem, de causale relaties, een moreel oordeel en remedies vastgesteld (Entman, 1993). Welke invloed hebben media en de medialogica op het verloop van het publiek debat, de framing en het overheidsoptreden in Gouda?

Dit artikel kent de volgende opbouw. Eerst beschrijven we de drie onderzoeksrichtingen die in het begrip mediatisering aan elkaar worden verbonden. Vervolgens bespreken we de methode, technieken en bronnen gebruikt in het empirisch onderzoek. Dan komen de resultaten van de Goudse casestudy aan bod. Ten slotte volgen enkele conclusies over de mate waarin mediatisering een rol speelde in het verloop van de case en wat we daaruit afleiden wat betreft de empirische relevantie van de term ‘mediatisering’ voor de bestuurskunde.

2. Mediatisering

In de literatuur is het concept mediatisering op verschillende wijzen uiteengezet. In dit onderzoek volgen we Schulz (2004). Het artikel, waarin Schulz mediatisering als analytisch construct definieert, is een van de meest geciteerde artikelen over mediatisering. Schulz (2004) toont daarin de gelaagdheid van het construct, waarin hij eerdere literatuur over media een plaats geeft.

2.1 Drie dimensies van mediatisering

Schulz (2004) verbindt in zijn conceptualisering van mediatisering drie onderzoeksrichtingen. Onder de eerste dimensie van mediatisering valt een brede stroom publicaties waarin de effecten van mediaberichtgeving op de publieke opinie, de politieke agenda en het beleid zijn bestudeerd: de onderzoeken wijzen veelal uit dat de inhoud van mediaberichtgeving een sturende werking heeft. In de communicatiewetenschappen en de politieke wetenschappen, maar ook in de bestuurskunde is er een aanzienlijke hoeveelheid onderzoek voor handen naar effecten van media in de vorm van studies naar *agenda setting* (Baumgartner, Jones, & Leech, 1997; Cook e.a., 1983; Dery, 2000; McCombs, 2004) en *framing effects* (Iyengar, 1991; Scheufele, 1999). Problemen kunnen door media onder de aandacht worden gebracht van

burgers, politici en beleidsmakers. Daarnaast sturen media de percepties rondom de problemen. Waar echter in deze onderzoeken geen aandacht voor is, zijn meer algemene patronen in mediaberichtgeving als zodanig: de logica van mediaberichtgeving.

De tweede dimensie van mediatisering betreft die medialogica, een begrip afkomstig uit sociologische en communicatiestudies. Altheide & Snow (1979) omschrijven medialogica als het proces waarmee media informatie presenteren en verspreiden. Het betreft de gebruikte vormen van media, maar ook het gekozen format: hoe hebben journalisten het materiaal is georganiseerd en met welke stijl hebben ze het verhaal geschreven of verbeeld? (Idem). Er zijn altijd voorwaarden die aan een medium vastzitten. Zo dient een nieuwsitem in een televisie journaal in ongeveer 2 minuten verteld te worden, terwijl het ook nog begrijpelijk moet zijn voor de kijker. Daarnaast is het belangrijk de aandacht van de kijker vast te houden, bijvoorbeeld door aantrekkelijke of (licht) shockerende beelden te tonen. Dit houdt in dat journalisten de werkelijkheid enerzijds aanzienlijk versimpelen en anderzijds enigermate verlevendigen.

Natuurlijk hebben journalisten altijd te maken gehad met beperkingen die hun medium aan hen oplegt. De huidige medialogica komt echter voort uit een 'ontzuild' mediastelsel, dat in de loop der tijd steeds meer mediavormen is gaan ontwikkelen (krant, radio, televisie, internet) met daarbinnen een diversiteit aan formats. Tussen de vele media heerst dientengevolge een hevige concurrentiestrijd om aandacht van de mediaconsument. Immers, meer lezers of kijkers betekent meer inkomsten, met name ten aanzien van de reclame. Media nemen in onze Westerse samenleving een steeds belangrijkere rol in, waardoor deze medialogica steeds meer vrij spel krijgt (Hjarvard, 2008; Mazzoleni & Schulz, 1999; Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, 2003).

In verschillende studies is geconstateerd dat die medialogica leidt tot bepaalde trends in de berichtgeving. Berichten worden door journalisten versimpeld en verlevendigd door veel in te zoomen op conflicten, winnaars en verliezers en op individuele drama's die angst of andere gevoelens oproepen. Bennett (2009:40) beschrijft vier vormen van bias in de werkelijkheidsconstructies van media: personalisering, dramatisering, fragmentisering en de autoriteit-wanorde bias. Er is toenemend sprake van infotainment. In het nieuws worden persoonlijke drama's uitgelicht (personalisering en dramatisering), die niet of nauwelijks in een context worden geplaatst (fragmentisering). Vaak wordt vervolgens een politieke autoriteit aangesproken om actie te ondernemen om de kwestie op te lossen (autoriteit-wanorde bias). Patterson (2000) vond in de USA een bevestiging van deze trends in het

nieuws in de periode van twintig jaar tussen 1988 en 1999. Ook Kleinnijenhuis (2003) traceert in zijn onderzoek naar de ontwikkeling van het Nederlandse nieuws in de periode 1994 tot 2002 een aantal van dit soort trends in de nieuwsberichtgeving.

Binnen de medialogica is bovendien een ander fenomeen waar te nemen, namelijk meutevorming, ofwel ‘pack journalism’ (Bennett, 2009; van Beek, Rouw, & Schillemans, 2006). Doordat veel journalisten zich tegelijkertijd bezighouden met een bepaald item, en berichten van elkaar overnemen, ontstaat er een mediahype. De hypevorming neemt toe vanwege een stijgende tijdsdruk in de snelle 24 uren nieuwsmarkt en bezuinigingen binnen mediaorganisaties. Desalniettemin kan niet elk incident uitgroeien tot een mediahype. De uitvergroting van bepaalde gebeurtenissen door media kan verklaard worden door de maatschappelijke context, het maatschappelijke klimaat. Vooral gebeurtenissen die grote zorgen, angsten en/of conflicten weerspiegelen in de samenleving groeien uit tot crises (Elchardus, 2002). Een dergelijk omstreten onderwerp in Nederland is het vraagstuk rondom integratie van allochtonen, wat leidt tot veel berichtgeving rondom verschillende ‘incidenten’ in dit verband (Uitermark & Gielen, 2010).

De derde dimensie van mediatisering wordt gevormd door de dynamiek tussen actoren en de medialogica, vooral bestudeerd in de politicologische en sociologische wetenschap. Doordat actoren zich op voorhand aanpassen aan de logica van media zijn niet alleen werkelijkheidsconstructies van journalisten onderhevig aan de medialogica, maar ook de constructies van politici, overheden of andere sociale actoren. De medialogica is bepalend voor wie het woord en beeld krijgt toebedeeld in het publieke debat (Mazzoleni & Schulz, 1999; Uitermark & Gielen, 2010). Wanneer partijen hun verhaal wereldkundig willen maken, staan zij dus voor de taak hun boodschap zo te framen dat deze ‘nieuwswaardig’ wordt. Die aanpassing van politici aan de medialogica leidt tot een belangrijke dynamiek (Strömbäck & Esser, 2009). Aangezien journalisten afhankelijk zijn van nieuws vanuit politici, en politici via journalisten het publiek kunnen bereiken, versterken journalisten en politici elkaar in hun gemediatiseerde werkelijkheidsconstructies. Zo spreken politici in interviews of in televisiedebatten in sound bites – korte krachtige statements –, waarmee journalisten hun koppen maken en berichten dramatiseren. Politici streven ernaar de standpunten van de tegenstander te overtreffen en zo de aandacht naar zich toe te trekken. De politiek is daarmee meer een spektakel, meer theater geworden (Edelman, 1988; Elchardus, 2002; Fischer, 2003).

[figuur 1]

In bovenstaande figuur zijn de verschillende dimensies schematisch aan elkaar verbonden, rekening houdend met deze casestudy. Waar eerdere studies zich alleen richten op de effecten die mediaberichtgeving kan sorteren (1^e dimensie), zien we dat de medialogica op twee manieren van invloed is op de inhoud van die berichtgeving. Politici die aandacht voor hun standpunten willen verkrijgen, passen zich aan aan de medialogica (3^e dimensie); degenen die zich het best aanpassen, vergaren de meeste media-aandacht. Als tweede, ten dele resulterend uit het eerste punt, leidt de medialogica tot een afwijkende, meer gedramatiseerde framing van de problemen, die niet overeenstemt met de realiteit die de meeste betrokkenen kennen (2^e dimensie). In de hype over deze gedramatiseerde problemen kan echter niemand om de kwestie heen (2^e dimensie): journalisten, lezers, kijkers, politici en bijgevolg ook beleidsmakers. De gemediatiseerde framing kan dus wel gevolgen hebben voor het overheidsingrijpen: de door journalisten en politici gedramatiseerde problemen worden op de beleidsagenda geplaatst (1^e dimensie).

2.2 Gevolgen voor overheidsingrijpen

Beleidsmakers zullen in zekere mate moeten aansluiten bij de gemediatiseerde werkelijkheidsconstructies. Vanuit het mediapubliek wordt immers die werkelijkheid waargenomen en wordt gevraagd om oplossingen aansluitend bij die probleemconstructie (zie ook Uitermark & Gielen, 2010: 1340). Daarbij kan echter wel, aan de hand van de categorisering van Schön en Rein (1994), onderscheid tussen de aanpassing van retorische frames en handelingsframes gemaakt worden. Retorische frames betreffen het gebruik van verhalen en argumenten om anderen te overtuigen van het nut van het beleid. Handelingsframes liggen ten grondslag aan de daadwerkelijke beleidspraktijken, zoals het ontwikkelen van beleidsinstrumenten. De retorische frames en de handelingsframes waarmee beleidsmakers het beleid invullen zijn vaak niet aan elkaar gelijk (Schön & Rein, 1994). Mogelijk passen beleidsmakers alleen hun retorische frames aan aan de eisen van media en niet hun handelingsframes. Welke invloed de berichtgeving op het uiteindelijk beleid in Gouda heeft gehad, onderzoeken wij in deze casestudy.

3. Casestudy

Een casestudy heeft als groot voordeel dat meerdere bronnen van bewijs kunnen worden gebruikt in het onderzoek (Yin, 2009). Hierdoor hebben we de complexe strijd om betekenis rondom de gebeurtenissen in Gouda diepgaand kunnen onderzoeken. Een inhoudsanalyse is

verricht over krantenberichten, televisieuitzendingen en persberichten, beleidsstukken en het logboek van de afdeling communicatie van de gemeente Gouda. Daarnaast zijn interviews gehouden.

Krantenberichten zijn verzameld middels LexisNexis Academic NL, over de periode van 14-09-2008 tot en met 14-09-2009. Berichten uit Algemeen Dagblad, De Telegraaf, De Volkskrant, NRC Handelsblad, NRC.Next en Trouw en het regionale dagblad AD Groene Hart zijn bestudeerd⁴.

Voor televisie-uitzendingen is het archief op de website van het instituut voor beeld en geluid geraadpleegd⁵. Verschillende uitzendingen van prominente programma's, afkomstig van de publieke zenders, zijn geselecteerd: van het NOS journaal van acht uur, EenVandaag, Nova Den Haag Vandaag, Pauw en Witteman en De Wereld Draait Door.

Verder zijn twee Kamerdebatten waarin de Goudse casus werd besproken in de analyse opgenomen, namelijk de Algemene Beschouwingen op 17 september 2008 en het spoeddebat over de situatie in Oosterwei in Gouda, 25 september 2008. Ook zijn interviews gehouden met sleutelfiguren vanuit de beleidsafdeling (directeur gemeente Gouda, beleidsmedewerker/coördinator jeugdveiligheid) en het bestuur (burgemeester, loco-burgemeester/wethouder). Omdat de senior communicatieadviseur niet meer in dienst was ten tijde van het onderzoek, heeft de gemeente het communicatielogboek voor het onderzoek beschikbaar gesteld.

Al het verzamelde tekstuele materiaal⁶ is door middel van codering in het programma MAXQDA geanalyseerd. Inductief zijn codes ontwikkeld waar verschillende tekstfragmenten zijn ondergebracht. Die codes staan voor argumenten waarmee actoren de Goudse gebeurtenissen betekenis gaven. Voorbeelden van deze codes zijn 'overlastgevende jeugd' met daaronder 'overlastgevende allochtone jeugd', 'probleemwijk' met daaronder 'onveiligheid in de wijk' of 'onrealistisch beeld' met daaronder 'media geven onrealistisch beeld' en 'politici geven onrealistisch beeld'. Het gaat voornamelijk om een kwalitatieve inhoudsanalyse. Soms is echter ook gebruik gemaakt van de functie 'frequencies' om een beeld te krijgen van de hoeveelheid tekstfragmenten onder de codes: daarmee wordt het belang van een bepaald argument duidelijk.

⁴ In de Goudse case zijn de zoektermen 'Gouda en bus', 'Oosterwei' gebruikt voor de selectie van berichten uit de landelijke kranten. In het AD Groene Hart is de combinatie 'Oosterwei' en 'bus' gehanteerd.

⁵ De zoekterm Oosterwei leverde de meest relevante resultaten op.

⁶ De televisie-uitzendingen en interviews zijn volledig uitgetypt en hoofdzakelijk als tekst geanalyseerd.

Uiteindelijk hebben we hiermee een strijd rondom twee aspecten in de framing ontrafeld: enerzijds over de omvang van de problemen in Gouda, anderzijds wat betreft de gewenste aanpak van de problemen. Deze frameconflicten vormen het uitgangspunt van de analyse.

Tenslotte zijn beleidsstukken, het communicatiedagboek en de persberichten van de gemeente Gouda gecodeerd vanuit deze frameconflicten. Daarbij waren de belangrijkste beleidsplannen: ‘Gouda gaat nóg harder werken aan veiligheid. Hoe een gezamenlijke extra inspanning van gemeente en Rijk kan zorgen voor een doorbraak in de aanpak van de Goudse Marokkaanse probleemjongeren en hun ouders.’ en ‘wijkprogramma Gouda Oost’. Bestudeerd is hoe het probleem is geschetst in de plannen en welke beleidsinstrumenten zijn voorgesteld. Daarbij hebben we ook een nota van 2011 betrokken waarin staat hoe het geld daadwerkelijk is besteed⁷. We hebben in de interviews aan de respondenten gevraagd het beleid te motiveren. Zo hebben we kunnen vaststellen hoe de frameconflicten uitmondde in concrete beleidsinstrumenten en welke rol mediaberichtgeving daarin speelde.

4. De Goudse mediahype

Voordat we ingaan op het inhoudelijk verloop van de mediahype, zetten we het verloop in cijfers uiteen. Er zijn in totaal 164 publicaties over de situatie in Oosterwei verschenen in de zes landelijke kranten en 33 berichten in de regionale krant in de periode van een jaar⁸.

Zeventig procent van de landelijke berichten verschijnt in de periode van anderhalve maand na de omleiding van de buslijn. Ook regionaal is er sprake van een piek: in diezelfde periode van anderhalve maand verscheen vierenzestig procent van de berichten over de kwestie. Deze pieken in de berichtgeving zijn duidelijk te zien in figuur 2. Binnen deze anderhalve maand

⁷ Nota aan burgemeesters en wethouders. Verdelingsvoorstel van Rijksmiddelen. 17 maart 2011. Gemeente Gouda

⁸ Tabel 1. Berichtgeving met betrekking tot de Goudse case in kranten van 14-09-2008 tot 14-09-2009

	Aantal berichten
Algemeen Dagblad	41
De Telegraaf	29
De Volkskrant	24
NRC Handelsblad	31
NRC Next	17
Trouw	22
AD Groene Hart	33
Totaal	164

vinden ook het spoeddebat in de Tweede Kamer (25 september 2008) en de presentatie van het nieuwe gemeentelijke beleidsplan (14 oktober 2008) plaats.

[figuur 2]

Daarnaast is er op televisie veel aandacht voor de lokale gebeurtenissen in Gouda. Zo wijdt het NOS journaal in de onderzochte periode maar liefst vijf items aan de lokale kwestie. De problemen in Oosterwei worden vrij vaak prominent gepositioneerd in de nieuwsverslaggeving, getuige de keren dat de kwestie voorpaginanieuws was (31 keer in totaal⁹) of als eerste item werd behandeld in de bestudeerde televisie-uitzendingen (4 van de 10 uitzendingen).

Niet alleen journalisten hebben aandacht voor de lokale problematiek in Gouda. Ook politici vanuit de Tweede Kamer halen het issue aan. In eerste instantie komen de problemen in de Algemene Beschouwingen aan de orde: Rutte (VVD) en Wilders (PVV) gebruiken Gouda als voorbeeld. Een week later houdt de Kamer zelfs een spoeddebat over de situatie in Oosterwei. Bijna alle Kamerleden trekken hard van leer.

Hoe aan de gebeurtenissen in Gouda betekenis is gegeven door de verschillende actoren zetten we in de volgende paragrafen uiteen. Daarbij laten we ons leiden door de twee frameconflicten die we in de analyse aantreffen: het eerste wat betreft de omvang van het probleem en het tweede aangaande de gewenste aanpak.

4.1 Frameconflict: ernstige onveiligheidsproblematiek versus toenemende veiligheid

In de betekenisgeving aan de gebeurtenissen in Oosterwei zijn drie aspecten cruciaal, zo blijkt onder andere uit de grote hoeveelheid fragmenten die onder die codes zijn ondergebracht¹⁰. De problemen concentreren zich in een *wijk*. De problematiek is veroorzaakt door *Marokkaanse jeugd*. Er is sprake van een *onveilige situatie*.

Hoewel Oosterwei als buurt onderdeel uitmaakt van de wijk Gouda Oost, wordt Oosterwei door bijna alle betrokkenen als wijk aangeduid. Dit leidt onmiddellijk tot de associatie met probleemwijken. Door De Telegraaf wordt Oosterwei maar liefst 22 keer een '*probleemwijk*' genoemd, maar in alle kranten komen een tot vier berichten voor waarin Oosterwei als een

⁹ Daarvan zijn 21 berichten uit de nationale dagbladen en 10 berichten uit het regionaal dagblad.

¹⁰ Wijkenproblematiek: 123 fragmenten, nadruk op Marokkaanse afkomst: 179 fragmenten, onveiligheid: 124 fragmenten.

probleemwijk of achterstandswijk beschreven wordt. Dit is een duidelijk negatieve benaming die bovendien lijkt te impliceren dat Oosterwei een van de aandachtswijken is binnen het programma van VROM, wat niet het geval is. Ook landelijke politici bekijken de gebeurtenissen in Gouda vanuit de probleemwijkenoptiek; het spoeddebat in de Tweede Kamer richt zich op ‘de situatie in de wijk Oosterwei in Gouda’. Hoewel de burgemeester aangeeft dat Oosterwei zelf eigenlijk geen wijk te noemen is – het is een buurt binnen de grotere wijk Gouda Oost –, wordt ook hij in mediaoptredens meegezogen in het wijkendiscours en spreekt hij veelal over de wijk Oosterwei.

De problemen in Oosterwei worden veroorzaakt door Marokkaanse jeugd, zo stelt de woordvoester van Connexxion. *“Een groep jongens van Marokkaans-Nederlandse afkomst bespuugt, bedreigt en berooft buschauffers, aldus Connexxion. Eén chauffeur wordt met een mes in zijn keel gestoken.”*, zo staat in NRC Next te lezen. Pikant detail is dat de directe aanleiding van de omleiding van de buslijn een beroving in een andere wijk is, gepleegd door een man van dertig. Er ligt in het verhaal van Connexxion een nadruk op de Marokkaanse achtergrond van de overlastgevers in Oosterwei, andere actoren in de discursieve strijd plaatsen diezelfde nadruk. Het feit dat het woorddeel ‘Marokk’ maar liefst 451 keer bij de inhoudsanalyse is aangetroffen, illustreert dit. Daarbij is de toon van een aantal journalisten en politici zeer negatief. Zo wordt gesproken over ‘*Marokkaanse relschoppers*’, zoals in De Telegraaf, in het NRC Handelsblad en door Tweede Kamerlid Çörüz (CDA). Of over ‘*Marokkaans straattuig*’ in de Telegraaf en door de heer Brinkman (PVV). De Telegraaf heeft het zelfs over ‘*de Marokkaanse ellende*’.

Door buschauffeurs, Connexxion en FNV Bondgenoten wordt de onveiligheid benadrukt. De onveiligheid wordt direct aan de wijk Oosterwei en de overlastgevende Marokkaanse jeugd gekoppeld. Met de urgentie die media hanteren, de frequentie van berichtgeving en de tendentieuze bewoordingen waarmee in sommige media melding wordt gemaakt van het probleem is een enorm gevoel van onveiligheid gecreëerd. Zo stelt de verslaggeefster van EenVandaag de burgemeester de vraag *“Hoe kan het dat een groep jongens op die manier in staat is om een wijk te terroriseren eigenlijk?”*. Ze vertelt dat de ze zelf in Oosterwei ook bedreigd, geïntimideerd en bespuugd werd. Over ‘*(straat)terreur*’ wordt daarenboven gesproken in Pauw en Witteman, het Algemeen Dagblad, NRC Handelsblad, de Telegraaf en door Kamerleden van der Staaij (SGP) en Wilders (PVV). Vervolgens wordt die term geciteerd in de Volkskrant en Nova Den Haag Vandaag. Het woord ‘*rellen*’ valt meermaals, in Pauw en Witteman, AD Groene Hart, De Telegraaf en bij Brinkman (PVV) en Griffith (VVD).

Daartegenover staan andere beschrijvingen van de situatie in Oosterwei: verhalen over *toegenomen veiligheid* in Oosterwei en over *onjuiste beeldvorming*¹¹. Daarbij moeten we wel opmerken dat deze situatieschetsen in minder mediaberichten waren terug te vinden dan de verhalen over de ernstige onveiligheidsproblematiek.

De ernst van de situatie in Gouda wordt in onder andere de Volkskrant bijna onmiddellijk ingeperkt. Een dag na de publicatie over de omleiding wordt in de krant een interview met PvdA-raadslid Mohandis geplaatst. Hij nuanceert de problemen in de wijk: *“Nu is een incident uit de hand gelopen, terwijl politie en gemeente de zaken steeds beter onder controle lijken te hebben. ‘Dat is ook aantoonbaar zo. De criminaliteit daalt, het gevoel van veiligheid stijgt.’”*

Vanuit de gemeente Gouda komt men met cijfers over toegenomen veiligheidsgevoelens en een gedaald aantal incidenten als gevolg van het gevoerde veiligheidsbeleid. Daarover vertellen burgemeester Cornelis en korpschef Stikvoort in hun mediaoptredens bij respectievelijk DWDD en Pauw en Witteman. Ook toenmalig ministers Ter Horst en Hirsch Ballin benadrukken de resultaten in het spoeddebat over de kwestie.

Verschillende actoren beklagen zich over onjuiste beeldvorming. Media en politici hebben volgens hen een te negatief beeld over de situatie in Oosterwei afgegeven. De burgemeester, buurtbewoners en mensen die werken in de wijk herkennen zich niet in het beeld dat door media over de situatie in Gouda wordt geschetst. In het AD Groene Hart wordt hier veel over geschreven. Zo citeren zij een Gouds raadslid: *“Ik woonde tot voor kort aan de Verzetslaan. Dat is het zwaartepunt van de wijk, maar ik denk dat weinig wijkbewoners zich herkennen in de negatieve aandacht die er nu ineens voor wijk is. Ik zou bijna het woord ‘belachelijk’ gebruiken, als het incident met de buschauffeur niet zo ernstig was.”* Ook in de Volkskrant, Trouw, NRC.Next en NRC Handelsblad besteden journalisten aandacht aan deze verhalen. Trouw steekt zelfs de hand in eigen boezem. In een brief geeft hoofdredacteur Schoonen aan dat de berichtgeving van Trouw ten aanzien van problemen met allochtone jongeren in Gouda niet evenwichtig is geweest in vergelijking tot andere gelijktijdige gebeurtenissen met autochtone jongeren in Capelle aan de IJssel.

Naast de negatieve beeldvorming in media bekritisieren actoren ook de toon die Tweede Kamerleden aansloegen tijdens het spoeddebat. Ferry Mingelen introduceert in Nova Den

¹¹ Toegenomen veiligheid: 13 fragmenten; Onjuiste beeldvorming: 101 fragmenten

Haag Vandaag de beelden van het Kamerdebat door tegenover het bescheiden optreden van een PvdA-Kamerlid de andere fracties af te zetten. “*De andere fracties die overigens soms wel op buitengewoon hoge toon maatregelen eisten van het kabinet om de problemen met die jongeren, met name dan in die wijken als in Gouda op te lossen*”. Bovendien laat het programma Kamervoorzitter Verbeet zien die aan de Kamerleden al tijdens het debat vroeg of de toon wat rustiger kon. “*Mag de toon een beetje rustiger, ik houd dit de hele avond gewoon niet vol. Nou ja, dat is mijn probleem, maar mag het een beetje rustiger? U zit nu allemaal al in de overdrive, we moeten nog de hele avond*”. Ongeveer een week na het spoeddebat komt er van korpschef Stikvoort kritiek op de toon van het debat in de Tweede Kamer, die hij aan de orde stelt in een interview met de Volkskrant en bij Pauw en Witteman. Burgemeester Cornelis, minister Hirsch Ballin en Comissaris der Koningin van Zuid-Holland Franssen stellen zich achter de korpschef op. In het AD Groene Hart, Trouw, NRC Next en in de Volkskrant zien we berichten hierover.

4.2 Frame conflict: harde aanpak gewenst versus alleen repressief beleid niet effectief

Voortvloeiend uit de verschillende probleemdefinities, oorzakelijke verbanden en morele oordelen, zijn er verschillende opvattingen wat betreft de wenselijke aanpak. Hierover is minder geschreven. Het conflict voltrok zich tussen media en politici die een *harde aanpak* van de problemen in Oosterwei bepleiten tegenover partijen die waarschuwen dat *alleen repressief beleid niet effectief* zal zijn¹². Er was meer berichtgeving over een harde aanpak dan dat er aandacht was voor alternatieven.

Voornamelijk in De Telegraaf en het Algemeen Dagblad wordt gesteld dat een harde aanpak nodig is om de problemen in Oosterwei op te lossen. “*Alleen hard optreden tegen geweld heeft effect*”, zo kopt het Algemeen Dagblad 16 september 2008. Bij Pauw en Witteman en EenVandaag worden buurtbewoners in beeld gebracht die pleiten voor een harde aanpak. “*Je zal strenger moeten straffen, zet ze een maandje in de cel. Ik weet niet of dat juridisch kan maar ze moeten weten dat dit niet kan,*” zo betoogt een vrouw in EenVandaag. Daarnaast zijn verschillende Kamerleden voor een harde aanpak van de problemen. Zo stelt VVD-Kamerlid Kamp bij Pauw en Witteman: “*Als de overheid dat niet hard en snel corrigeert, dan ziek dat maar door.*”

¹² Harde aanpak: 83 fragmenten, niet alleen repressief beleid; 28 fragmenten

Voor het merendeel oordelen journalisten van De Telegraaf – en in mindere mate journalisten van o.a. het Algemeen Dagblad – dat burgemeester en politie vooralsnog niet in staat blijken om de problemen hard aan te pakken. *“Politie laat met zich sollen in Oosterwei”*, zo stelt een journalist van De Telegraaf. In een ander bericht heeft De Telegraaf het over een *“vrijstaat voor tuig”*. Een andere illustratie van dit argument is de introductie van de korpschef door Jeroen Pauw in Pauw en Witteman, waarmee hij hem onmiddellijk in diskrediet brengt:

Pauw: *“Is diegene eigenlijk al gearresteerd die de buschauffeur bedreigd heeft?”*

Stikvoort: *“Nee, die is nog niet gearresteerd.”*

Witteman: *“Wel getraceerd?”*

Stikvoort: *“Wij denken hem getraceerd te hebben.”*

Pauw: *“Zo”* (gelach klinkt)

(...)

Pauw: *“Dus u zegt, we denken – even voor het begrip – we denken hem getraceerd te hebben, getraceerd is een ander woord voor we weten waar ie zit eigenlijk hè, waarom arresteert u hem dan niet?”*

In NRC Handelsblad en NRC.Next en AD Groene Hart daarentegen betogen journalisten dat alleen een repressieve aanpak geen soelaas biedt. In de Volkskrant eindigt een beschouwing van het spoeddebat in de Kamer met de stelling: *“Dat bewoners te lang aan het lijntje zijn gehouden en nu hun ongeduld verliezen, is begrijpelijk. Dat kan echter niet worden goedge maakt door repressie alleen.”* Ook journalisten van het NRC Handelsblad zoeken naar alternatieven: *“Het is echter de vraag of een repressieve aanpak soelaas biedt. Het zou verstandiger zijn om te investeren in succesvolle particuliere projecten die de afgelopen jaren zijn opgezet door Goudse ondernemers.”*

In de uiteenzetting van de frameconflicten is duidelijk dat er tegengestelde posities zijn in de framing van de gebeurtenissen in Oosterwei. Daarbij hebben we wel geconstateerd dat een meer dramatische framing over ernstige onveiligheidsproblematiek die hard moet worden aangepakt vaker voorkwam. In de volgende paragraaf zal uiteengezet worden welke veranderingen in het beleid nadien hebben plaatsgevonden.

4.3 Veranderingen in het lokale beleid na de mediahype

Waar de gemeente Gouda eerst naar buiten toe het ontstane beeld probeerde te corrigeren door objectieve cijfers naar buiten te brengen, heeft zij later de koers verlegd, zo vertelt de

directeur van de gemeente Gouda. *“We voelden ons gedwongen een steviger lijn neer te zetten,”* zo staat in het communicatielogboek. Door een nieuwe hardere aanpak te presenteren in een stevige persconferentie, heeft de gemeente het ontstane beeld eigenlijk bevestigd.

In dit beleid zijn wat betreft de probleemdefinitie, waar het eerste frameconflict om draaide, twee punten van wijziging. Daarbij is de tweede verandering meer retorisch van aard. Als eerste is de focus van beleid van leefbaarheid terug naar veiligheid. In 2007-2008 is de gemeente Gouda meer beleid op het gebied van leefbaarheid gaan maken, vanwege goede resultaten door veiligheidsbeleid. Daarbij werd ingezet op zaken als verloedering, sociale cohesie en preventief beleid voor de jeugd. Ondanks een afname van incidenten en de toename van veiligheidsgevoelens is door de mediahype de veiligheid opnieuw hét onderwerp van de probleemdefinitie in het beleid. *“Hoewel wij eerst op het pad zaten dat er verbetering optrad in de veiligheidssituatie, door de daling in de criminaliteit, en wij het pad van de wijkontwikkeling wilden gaan bewandelen, werd er nu toch weer meer aandacht gevestigd op het veiligheidsbeleid. Er werd een beeld geschetst dat het helemaal niet veilig was in de wijk. Die onveiligheid werd landelijk besproken. Ook buurtbewoners lezen dat. Daar moesten we ons dan toch als gemeente op gaan richten”*, zo geeft de coördinator jeugdveiligheid aan.

Als tweede kunnen we stellen dat de probleembeschrijving in de beleidsplannen in lijn is met de mediaberichtgeving. Waar journalisten de beroving van de buschauffeur schetsen in het licht van de problematiek rond Marokkaanse jeugd in Oosterwei, verzet de gemeente zich tegen deze voorstelling van zaken. De directe aanleiding tot de busomleiding was immers een beroving van een buschauffeur door een man van 30 in een andere Goudse wijk. Toch staat in de inleiding van het nieuwe beleidsplan te lezen: *“De wijk Oosterwei heeft reeds lange tijd problemen op het gebied van veiligheid en overlast. Vooral veroorzaakt door Marokkaanse jongeren. (...)*

Een dieptepunt ontstond half september: vanwege een gewelddadige beroving van een chauffeur reed buslijn 3 van Connexxion enkele dagen niet meer langs drie haltes in Oosterwei. De Tweede Kamer besteedde een spoeddebat aan de gebeurtenissen die volgden. Inmiddels hebben de professionele organisaties (o.a. gemeente, politie en jeugdwerk) in nauwe samenwerking met wijkbewoners de rust in de wijk weer hersteld, al gaan er ook in Gouda nog steeds jongeren over de schreef.”

Problemen met jongeren in de wijk Oosterwei worden in een adem genoemd met de beroving in de bus. Omdat dit incident door iedereen werd gezien als de aanzet voor de zichtbaarheid van het Marokkaans-Nederlandse jongerenprobleem in Gouda is hier toch voor gekozen, zo verklaart de directeur van de gemeente deze retoriek.

Ten aanzien van de aanpak van de problemen - onderwerp van het tweede frameconflict - is er op drie punten sprake van verandering, waarbij de tweede verandering deels retorisch van aard is. Als eerste hebben de verhaallijnen in de mediahype ervoor gezorgd dat de optiek van het Rijk wijzigde. Na de mediahype kwamen gelden vanuit verschillende ministeries beschikbaar. In totaal komt er een bedrag van meer dan 2,4 miljoen vanuit BZK en WWI voor straatcoaches, gezinsmanagers en voor het tegengaan van overlast en verloedering en polisering en radicalisering. Daarnaast is er 1 miljoen uit het 40+ wijken budget vrijgekomen voor Gouda, 8 ton voor extra reken- en taallessen per jaar vanuit OCW en zeker 2 ton ten aanzien van het Veiligheidshuis vanuit Justitie. Deze bedragen zijn geraamd van 2009 tot 2011 (sommige tot 2012) en worden nadrukkelijk beschouwd als extra middelen voor “extra” maatregelen¹³. Er wordt rekening mee gehouden dat deze middelen, verworven na de mediahype in 2008, “opdrogen” na die periode.¹⁴

Als tweede: de nieuwe maatregelen zijn in de persconferentie als een (nog) hardere aanpak gepresenteerd. Het persbericht vanuit de gemeente stelt, de burgemeester citerend: *“Het aanpakken van criminelen en overlastgevende jongeren deden we altijd al. Met dit pakket maatregelen pakken we nu niet alleen de harde kern aan, maar ook zijn omgeving, zijn familie en de hele wijk. We zoeken de grenzen op en doen er een schep bovenop.”* Hoewel beleidsmakers het woord ‘aanpakken’ erg veel gebruiken in de beleidsplannen en zij in het plan beargumenteren dat er een harde aanpak nodig is, blijkt dit deels retorisch woordgebruik. Analyse van beleidsinstrumenten toont aan dat deze ook veel niet-repressief beleid bevatten. In de verdeling van de middelen van BZK en WWI over de beleidsinstrumenten gaat ongeveer de helft van het budget naar repressiemiddelen zoals de stadsmarinier en camera’s. De andere helft gaat naar zaken als gezinsmanagement, sportactiviteiten en zorg. Als we dan nog de middelen van OCW en het 40+ wijkenbudget daarbij optellen, gaat er aanzienlijk minder geld naar de harde aanpak dan de gevoerde retoriek doet denken. Naar aanleiding van de mediahype zijn dus de retorische frames aanzienlijk veranderd, maar de handelingsframes niet in diezelfde mate. Deels wil de gemeente kinderen en jongeren ook perspectief bieden. Maar het is ook ten dele onmacht. *“Ik denk dat we wel de problemen en de betreffende jongeren willen aanpakken, maar we weten niet echt hoe. Het is moeilijk om een goede*

¹³ Zie Nota aan burgemeesters en wethouders. Verdelingsvoorstel van Rijksmiddelen. 17 maart 2011. Gemeente Gouda

¹⁴ Idem

aanpak te vinden. Dat zie je toch ook wel om ons heen. Men weet niet precies wat hiermee te doen. Ook het Rijk biedt eigenlijk geen oplossing,” zo vertelt de coördinator jeugdveiligheid.

De mediahype heeft, ten slotte, druk op bestuurders en beleidsmakers uitgeoefend. Doordat het plan ‘Gouda gaat nóg harder werken aan veiligheid’ in slechts een maand tijd is opgesteld, is bij dit beleidsplan geen ruimte voor overleg tussen beleidsmakers en de partners in het veld gecreëerd. Dat heeft geleid tot spanningen tussen beleidsmakers en partners in het veld.

5. Conclusie: Invloeden van mediatisering

We concluderen dat het verloop van het publiek debat, de framing en het overheidsoptreden in grote mate zijn bepaald door media en hun logica. We zien de drie dimensies van mediatisering terug in de casestudy. De mechanismen van de medialogica zijn van grote verklarende waarde voor de inhoud van de berichtgeving die in de mediahype verschijnt (dimensie 2); ook zien we daarbij de wisselwerking tussen de medialogica en politici (dimensie 3). Vervolgens zijn naar aanleiding van die mediaberichtgeving beleidsbeslissingen genomen (dimensie 1).

We zien in de berichtgeving rondom Gouda duidelijk het fenomeen van pack journalism en de patronen van dramatisering en van de authority-disorder bias terug, die Bennett (2009) beschrijft als onderdeel van de medialogica. Er heeft zich rondom het Goudse Oosterwei een mediahype afgespeeld: vele journalisten hebben zich op de problematiek met Marokkaanse jeugd gestort, die symbool staat voor een maatschappelijk gevoelig issue. Daarbij nemen journalisten zaken van elkaar over, zo tonen het NOS Journaal en EenVandaag krantenkoppen uit De Telegraaf. Doordat journalisten woorden als ‘terreur’ en ‘rellen’ gebruiken, creëren zij dramatische gebeurtenissen, terwijl we absoluut vraagtekens kunnen zetten bij het gebruik van deze termen om het gebeurde te duiden. De cijfers over een toegenomen veiligheid in Oosterwei vanuit de gemeente Gouda kunnen niet op tegen dat dominerende beeld van ‘rellen’ en ‘straatterreur’. Dit komt ook omdat het vermogen van autoriteiten als de politie en de burgemeester om de problemen op te lossen hevig in twijfel is getrokken in veel van de berichtgeving.

Hoewel er tegelijkertijd genuanceerde verhalen te lezen zijn in Trouw, de Volkskrant of AD Groene Hart, refereren deze wel aan de negatieve framing. Daarbij, het aantal negatieve, gedramatiseerde berichten is groter dan het aantal meer genuanceerde verhalen. Bovendien is er door uitzendingen op de landelijke televisie en de met Gouda gevulde voorpagina’s in

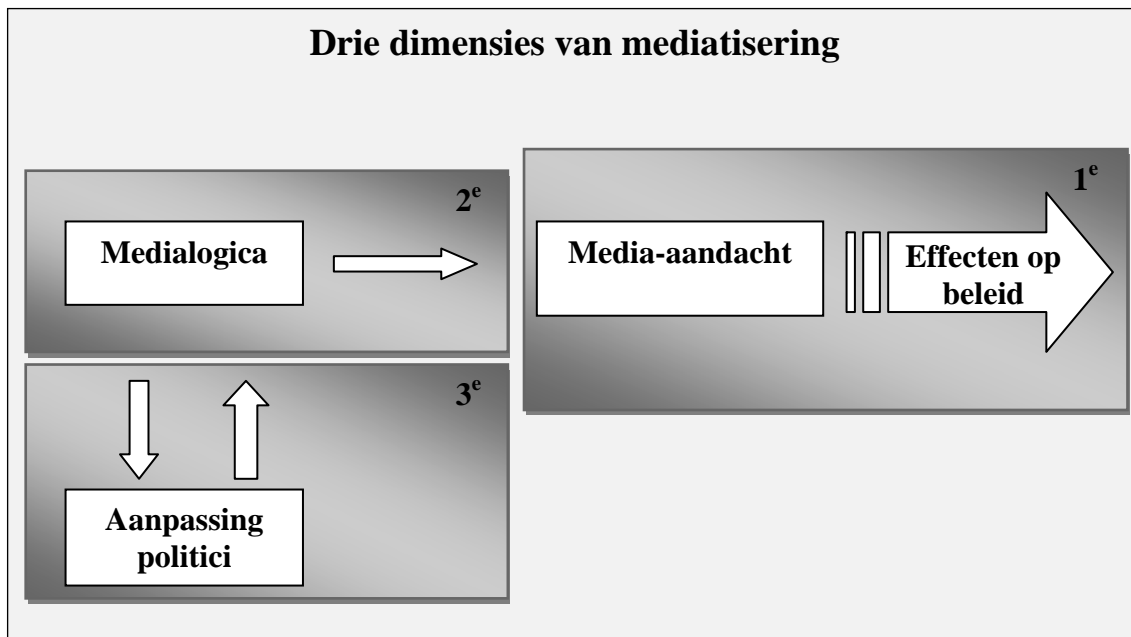
landelijke kranten al een lading gegeven aan de ernst van de situatie. De dominante beeldvorming is dus de negatieve, gedramatiseerde voorstelling van zaken.

De wisselwerking tussen politici en journalisten is bij deze beeldvorming zeer belangrijk geweest. Politici van vooral de PVV en VVD spreken in heftige sound bites, die worden opgepikt door journalisten van alle media. Het spoeddebat dat de Kamer voerde over het Goudse Oosterwei is illustrerend: Kamerleden overschreeuwen elkaar letterlijk en figuurlijk. De negatieve framing vanuit deze politici versterkt het gedramatiseerde beeld dat veel journalisten schetsen.

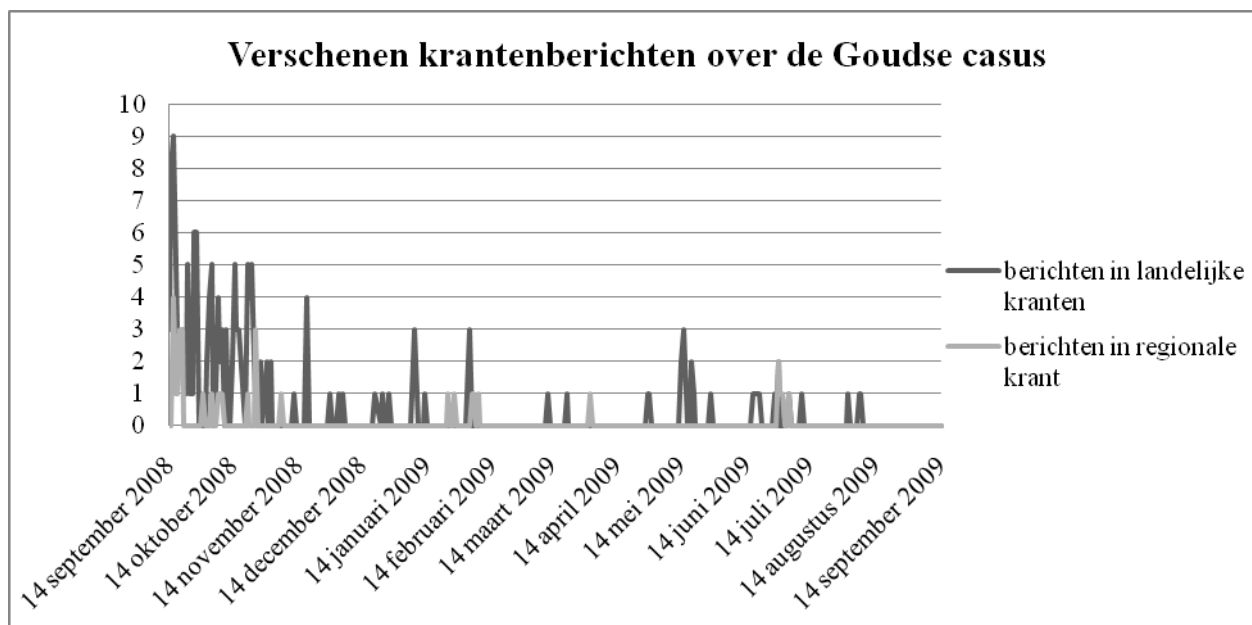
Deze gemediatiseerde werkelijkheid, een reconstructie die voor vele van de betrokkenen afwijkt van hun eigen perceptie, kent wel gevolgen voor het overheidsoptreden. Effecten van agendasetting en framing treden op naar aanleiding van het dominante, eenzijdige, negatieve beeld. Op Rijksniveau en op lokaal niveau zijn beleidsbeslissingen genomen naar aanleiding van die gemediatiseerde problemen. Media-aandacht heeft hier het verschil gemaakt. Immers, de gemeente kampte al decennia met problematiek rondom Marokkaanse jeugd. Na de mediahype heeft Gouda in totaal maar liefst 5 miljoen euro extra middelen van het Rijk verkregen door een nieuw beleidsplan in te dienen. Dit beleidsplan stelt een nieuwe hardere aanpak van de onveiligheidsproblematiek, aansluitend bij de beeldvorming. De beleidsinstrumenten tonen echter wel dat de harde aanpak zich deels beperkt tot retoriek. De inzet van de extra middelen laat een ongeveer gelijke verdeling zien tussen repressieve maatregelen en perspectief biedende regelingen. Toch hebben beleidsmakers zich door de beeldvorming genoodzaakt gezien dit beleid als een harde aanpak te presenteren, daarmee in wezen de beeldvorming bevestigend. De extra middelen zijn de winst voor de gemeente Gouda, er is echter ook een groot verlies: het imago van de stad.

Hoewel het begrip mediatisering nog weinig wordt meegenomen in bestuurskundig onderzoek, blijkt uit deze studie de analytische meerwaarde van het concept. Meer bestuurskundig onderzoek naar de invloed van media en mediatisering op beleidsprocessen is gewenst. De huidige medialogica zorgt voor een toename van 'hyperige' berichtgeving, waardoor meer cases te bedenken zijn waar in het verleden en in de toekomst dezelfde dynamiek tussen media, politiek en beleid speelde of gaat spelen. Hypes rondom rellen in de wijk Ondiep, het conflict in Culemborg of bijvoorbeeld de Mexicaanse griep kenmerkten zich door het rapporteren van felle uitspraken van politici en door gedramatiseerde framing. De mediaberichtgeving schept dan een nieuwe *gemediatiseerde* werkelijkheid waar bestuurders

en beleidsmakers zich niet aan kunnen onttrekken. De vraag is in hoeverre bestuurders en beleidsmakers zich laten meeslepen door het drama, geregisseerd door de medialogica. Hopelijk laten ze feiten prevaleren boven beelden.

Figuur 1. De drie dimensies van mediatisering.

Figuur 2. Aantal publicaties in landelijke kranten (Algemeen Dagblad, De Telegraaf, de Volkskrant, NRC Handelsblad, NRC Next en Trouw) en in de regionale krant (AD Groene Hart) van 14-09-2008 tot 14-09-2009

Literatuur

- Altheide, D. L., & R. P. Snow, *Media logic*. Beverly Hills; London: Sage Publications, 1979
- Baumgartner, F. R., B. J. Jones, & B. L. Leech. Media attention and congressional agendas. In: S. Iyengar, & R. Reeves (red.), *Do the media govern? politics, voters and reporters in america*. Thousand Oaks, 1997, p. 349-363
- Beek, K. van, R. Rouw & T. Schillemans (2006). Medialogica: Oorzaken, gevolgen en remedies *Tijdschrift Voor Communicatiewetenschappen*, 2006, nr. 34(2), 133-143
- Bennett, W. L. *News. the politics of illusion*. (8th ed.). New York, 2009.
- Brants, K. Naar een mediacratie? In: J. van Holsetyn, & C. Mudde (red.), *Democratie in verval?* Amsterdam, 2002.
- Cook, F. L., T. M. Tyler, M. T. Goetz, M. T. Gordon, D. Protes, D. R. Leef, & H. L. Molotch. Media and agenda setting: Effects on the public, interest group leaders, policy makers, and policy. *Public Opinion Quarterly*, 1983, nr. 47(1), p.16-35
- Dery, D. Agenda setting and problem definition. *Policy Studies*, 2000, nr.21(1), p. 37-47.
- Edelman, M. J. *Constructing the political spectacle*. Chicago, 1988
- Elchardus, M. *De dramademocratie*. Tielt, 2002.
- Entman, R. M. Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 1993, nr. 43(4), p. 51-58.
- Fischer, F. *Reframing public policy: Discursive politics and deliberative practices*. Oxford, 2003.
- Gestel, B. van. *Nieuws, beleid en criminaliteit: Over de wisselwerking tussen lokale media en criminaliteitsbestrijders*. Amsterdam, 2006
- Hajer, M. A. *Authoritative governance. policy-making in the age of mediatization*. Oxford, 2009.
- Hjarvard, S. The mediatization of society: A theory of the media as agents of social and cultural change. *Nordicom Review*, 2008, nr.29 (2), p. 105-134.
- Iyengar, S. *Is anyone responsible? how television frames political issues*. Chicago, 1991
- Kepplinger, H. M. Reciprocal effects: Toward a theory of mass media effects on decision makers. *The Harvard International Journal of Press/Politics*, 2007, nr. 12(2), 3-23.
- Kleinnijenhuis, J. Het publiek volgt media die de politiek volgen. In: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (red.), *Medialogica*. Den Haag, 2003, p. 151-212.

- Mazzoleni, G., & W. Schulz, 'Mediatization' of politics: A challenge for democracy? *Political Communication*, 1999, nr. 16(3), p. 247-261.
- McCombs, M. E. *Setting the agenda: The mass media and public opinion*. Cambridge, 2004
- Patterson, T. E. *Doing well and doing good: How soft news and critical journalism are shrinking the news audience and weakening democracy - and what news outlets can do about it*. Harvard, 2000
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling. *Medialogica: Raad voor maatschappelijke ontwikkeling*. Den Haag, 2003
- Scheufele, D. A. Framing as a theory of media effects. *Journal of Communication*, 1999, nr. 49(1), p.103-122.
- Schillemans, T. Message control. Defensieve mediatisering van publieke organisaties in Australië en Nederland. *Bestuurskunde*, 2010, 19(1), p. 49-59.
- Schön, D. A., & M. Rein. *Frame reflection: Toward the resolution of intractable policy controversies*. New York, 1994
- Schulz, W. Reconstructing mediatization as an analytical concept. *European Journal of Communication*, 2004, 19(1), p. 87-101
- Strömbäck, J., & F. Esser. Shaping politics: Mediatization and media interventionism. In: K. Lundby (red.), *Mediatization. concept, changes, consequences*. New York, 2009, p. 205-224.
- Strömbäck, J. & D.V. Dimitrova. Mediatization and Media Interventionism: A Comparative Analysis of Sweden and the United States. *The International Journal of Press/Politics*, 2011, 16(1), p. 30-49
- Uitermark, J., & A. J. Gielen. Islam in the spotlight: The mediatization of politics in an Amsterdam neighbourhood. *Urban Studies*, 2010, 47(6), p.1325-1342.
- Yin, R. K. *Case study research: Design and methods*. Los Angeles, 2009